

АНТИЧНІ МІФОЛОГЕМИ В ЛІРИЦІ С. ЧЕРКАСЕНКА

Вінницький Національний Технічний Університет

Анотація

У статті аналізується функціонування античних міфологем у поезії С. Черкасенка. Для автора характерним є використання антропоморфних міфологічних образів музи, ангелів, фенікса, міфічного коня Пегаса.

Виявлено, що античні міфологеми в ліриці письменника по-новаторськи переосмислені.

Ключові слова: античний інтертекст, інтерпретація, лірика, міфологема, символ.

Abstract

The article analyzes the functioning of ancient mythologemes in the poetry of S. Cherkasenko. The author is characterized by the use of anthropomorphic mythological images of muses, angels, the phoenix, the mythical horse Pegasus.

It is revealed that the ancient mythologemes in the writer's lyrics are innovatively rethought.

Key words: antique intertext, interpretation, lyrics, mythologeme, symbol.

Вступ

Міфологему можна уявити як багаторівневий структурований набір елементів, кожен із яких позначає той чи інший аспект міфу як єдиного когнітивного цілого. Міфологеми, проникаючи в різні культурологічні парадигми, інтерпретуються і модифікуються залежно від задуму автора.

Традиційні міфологічні образи античної літератури є взірцевим матеріалом для означення певних понять, теоретичним та естетичним підґрунтям творчої інтерпретації біблійних сюжетів. Античні міфологеми, завдяки їхній багатій символіці, використовують для створення образів у поезії. Активне введення античних міфологем дозволяє письменникові збагачувати свої тексти, надавати їм глибини, алегоричності й емоційної насиченості.

Метою статті є вивчення особливостей функціонування античних міфологем у поезії С. Черкасенка, що сприятиме глибшому та системному інтерпретуванню творів митця.

Основна частина

За визначенням Літературної енциклопедії міфологема – це «уламок міфу, міфема, яка втратила свої автохтонні характеристики та функції, залучена до фольклорного тексту, в якому сприймається як вигадка, образна оздоба чи сюжетна схема, що вже стала традиційною. Міфологема поширена в художній літературі на рівні асоціацій із міфічними претекстами, алюзій, ремінісценцій, цитат тощо» [2].

Для поезії початку ХХ століття характерним є використання антропоморфних міфологічних образів музи, ангелів, долі. Варто відзначити, що найпопулярнішими серед античної міфологічної символіки в українській літературі були давньогрецькі музи через їх функціональний зв'язок із різними видами наук. Зокрема, Муза в П. Куліша набуває фольклорно-міфологічних рис хуторянки («*безхитросна, проста дівчино стидлива, / Вбога селяночко, співом та сміхом щаслива!*» [1]), а в поезії Т. Шевченка – зооморфних – пташечка «золотокрила», що «... *всюди помагала, / Мене ти всюди доглядала. / В степу, безлюдному степу, / В далекій неволі, / Ти сіяла, пишлася, / Як квіточка в полі!*» [6]. У поезії «*Ave, regina!*» (1896) Лесі Українки Муза набуває нових рис і з поетичної натхненниці перетворюється на «безжалісну», «горду» богиню-«владарку», від примх якої залежний поет. Це засвідчує придатність до осмислень, полівалентність міфопоетичного ядра.

Леся Українка зазвичай осмислювала античні образи в плані піднесення сили духа. Навіть поетично-релігійний образ співців «небесних гімнів» ангелів («*Місячна легенда*», 1892) авторка трансформує в ангелів-месників, які закликають до помсти: «*Я ангел помсти, вчинків, а не слів, / Не думай же, що твій одважний спів / Других, а не тебе до бою закликає ...*» [4]. Якщо в Лесі Українки Ангели набувають чоловічих рис, то в «Святовечірній казці» (1883) І. Франко зобразив ангелоподібну

жінку неземної краси, втілення Русі-України, що «на крилах херувима» в оніричному просторі проносить ліричного героя над його Батьківщиною. У циклі «Моя муза» С. Черкасенка міфологема Музи виконує традиційну роль покровительки поезії. Автор зображає Музу «ненависті й співу», яка перетворюється в сильну та войовничу жіночу постать, яка веде поета у вир боротьби до пошуків Щастя на «хресний шлях / До вищих меж» (цикл «Моя Муза музи в поезії» [5]).

У поезії С. Черкасенка до бестіарію античних фантастично-міфологічних істот, наділених крилами й здатністю літати, ще зарахуємо образи фенікса [5], міфічного коня Пегаса [5], янголів – «Бліді янголи» [5].

Міфологічний узус подає янголів безтілесними духами з білосніжними крилами, позбавленими ознак статі та фізичних властивостей. Здебільшого вони надзвичайно гарні та світлі, оскільки віддзеркалюють Божественне світло. У «Блидих янголах» (1920) С. Черкасенко зобразив традиційний образ ангелів, які злітають у небо: «А в плями газового саява / Злітають янголи бліді, / Веселі, молоді: / Їх лиця і уста, / Мов у ляльок, / Підфарблені, червоно-сині, / Троянди крик на домовині ... / А на чолі / То капелюх чи з терну вінок?» [5]. Християнська традиція тлумачить ангела як вісника, який повідомляє людям про їхню швидку смерть. С. Черкасенко зображає янголів не як посланців Бога, а як молодих юнаків, що загинули і стали янголами після смерті. Автор акцентував біблійний мотив підняття в небо молодих, веселих хлопців, які залишають гамір нічного «проклятого» міста. Мотив вертикального підняття В. Топоров описав як шлях угору – на небо: «Якщо для богів, що живуть на небі, але беруть участь і в земних подіях, цей шлях не є дивним, то міфологічно зазначеним винятком є мотиви потрапляння на небо окремих людей (зазвичай за благочинний образ життя і / або для отримання божественних настанов)» [3]. Тобто С. Черкасенко сакралізує захисників Батьківщини, які віддали молоде життя за спокій своєї землі. На відміну цьому трактуванню, ангели в поезії Лесі Українки осмислені в плані піднесення сили духа. Навіть поетично-релігійний образ співців «небесних гімнів» ангелів («Місячна легенда», 1892) авторка трансформує в ангелів-месників, які закликають до помсти: «Я ангел помсти, вчинків, а не слів, / Не думай же, що твоїй одважний спів / Других, а не тебе до бою закликає ...» [4].

Висновки

Отже, в ліриці С. Черкасенко переосмислює античні міфологічні образи, пристосовуючи їх до тогочасних обставин і вкладаючи в них новий зміст. Серед фантастично-міфологічних істот, узятих із античної міфології, виділимо образи фенікса, міфічного коня Пегаса, музи, янголів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Куліш П. О. Твори: В 2 т. Прозові твори. Поетичні твори. Переспіви та переклади / Упоряд. і приміт. Є. К. Нахліка; Ред. тому М. Д. Бернштейн. – Київ: Наук, думка, 1994. Т. 1. – 752 с.
2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. – 624 с.
3. Мошнорізі М. Міфопоетика творчості Спиридона Черкасенка: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 «Українська література». – Вінниця, 2021. – 22 с.
4. Українка Леся. Поезії. Збірка творів: у 14 т. – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. Т. 5. – 928 с.
5. Черкасенко С. Ф. Твори: в 2 т. Поезія. Драматичні твори / Упоряд., примітки та передмова О. Мишанич. – Київ: Дніпро, 1991. Т. 1. – 891 с.
6. Шевченко Т. Г. Кобзар: текстол. підготовка та примітки С. Гальченка. – Київ: Національний книжковий проєкт, 2011. – 816 с.

Мошнорізі Марія Миколаївна – канд. філол. наук, викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, ел. пошта: moshnoriz.m.m@vntu.edu.ua.

Moshnoriz Mariia Mykola - Candidate of Philological Sciences, Department of Linguistics, Vinnytsia National Technical University, e-mail: moshnoriz.m.m@vntu.edu.ua.